

*Шлях успіху і перспективи розвитку
(до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ). Харків, 2020*

наслідок наявності матеріалів за результатами проведення таких НС(Р)Д і додатків до них будуть визнаватися судом недопустимими доказами. Про неухильне виконання цих вимог чинного законодавства працівниками досудового розслідування і оперативних підрозділів під час кримінального провадження визначив Конституційний Суд України [8]. У зв'язку з вказаним, про дотримання законного способу отримання доказів і справедливої судового розгляду наголошував й ЄСПЛ у справі від 15.12. 2005 р. «Ваньян проти Росії» (скарга № 53203/99) [9]. В чинному КПК України з питань правового забезпечення досудового розслідування кримінальних проступків є й інші неузгодженості, прогалини, недоліки, що підлягає окремому дослідженню та усуненню в законодавчому порядку. Водночас дослідження в цьому напрямі тривають, а порушені у статті проблемні питання підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам науково-практичної конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 17 серпня 2020 року. Харків. 2020. 424 с.
2. Скулиш Є.Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за Кримінальним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2012. Вип. 618 : Правознавство. С. 108-114.
3. Балашов А.Н. Взаимодействие следователей и органов дознания при расследовании преступлений. Москва. Юрид. лит. 1979. 112 с.
4. Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України. Затверджено наказом МВС України від 20.05. 2020 р. № 405 http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE34774.html
5. Справа Броуган та інші проти Сполученого Королівства. Рішення Європейського Суду з прав людини від 29.11. 1988 р. Практика Європейського Суду з прав людини. Рішення. Коментарі. № 4. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=430>.
6. Фомін С.Б. Засоби реалізації розумності строків кримінального провадження за новим КПК України. *Форум права*. Електрон. наук. фахов. вид. 2012. № 2. С. 736-737.
7. Сорока С.О., Римарчук Г.С. Взаємодія слідчого із співробітниками інших підрозділів під час досудового розслідування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 825. С. 347-354.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20.10. 2011 р. № 12-рп/2011, справа № 1-31/2011. *Офіційний Вісник України*. 2011. № 84. Ст. 3091.
9. Дело «Ваньян против России» (жалоба № 53203/99): постановление Европ. Суда по правам человека от 15.12. 2005 г. //Stichting Justice Initiative/ URL: <https://www.srji.org/resources/search/27/>.

Одержано 11.11.2020

УДК 351.742(477)

Олена Геннадіївна ЮШКЕВИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0024-6070>

СТАН РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ «ЖАНДАРМЕРІЇ» В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Загальновідомо, що жандармерія (фр. Gens d'armes, букв. - "люди зброї") – це особливий вид державної поліції, організованої на військових засадах; поліція, що має військову організацію і виконує охоронні функції усередині країни і в армії (польова жандармерія чи військова поліція).

Як правило, організаційно входить до складу міністерства внутрішніх справ, а в деяких державах є частиною збройних сил; внутрішні війська [1, с. 124, 2].

Військова організація жандармерії полягає в структурі формувань аналогічної наявної в армії. Основними завданнями такого роду формувань є сприяння поліції в забезпеченні правопорядку і внутрішньої безпеки в державі, охорона членів уряду, державних об'єктів і спеціальних вантажів, здійснення конвойних функцій тощо. Військовослужбовці таких частин і підрозділів називаються жандармами (Франція, Турція), Центральна резервна поліція (Індія), Народна озброєна міліція (Китай), війська Поліції Арменії (Арменія), внутрішні війська (Азербайджан, Білорусь, Казахстан), Національна гвардія України (Україна).

У XII столітті у Франції був створений прообраз жандармерії - особиста гвардія короля. Вже після Великої французької революції це з'єднання слідувало за дотриманням порядку в арміях і всередині держави. Цю інституцію перейняла низка країн Європи під час наполеонівських воєн. У XIX столітті гвардії та жандармерії були персональними охоронними елітними бойовими підрозділами імператорів і царів. Жандармерії були зручними буферними силами в XX столітті, дозволяючи оперативно підсилювати регулярні збройні сили в разі небезпеки. Але розвиток технологій та методів ведення війни змінює правила. У нас немає великих військових операцій з участю сотень тисяч військових - війни ведуться переважно в гібридний спосіб, у кіберпросторі та точними військовими операціями нечисленними силами високопрофесійних військовослужбовців [3].

Сьогодні представником жандармерії в Україні є Національна гвардія України (далі - НГУ), військове формування з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [4]. НГУ бере участь відповідно до закону у взаємодії зі Збройними Силами України у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони.

У процесі розвитку НГУ однією зі стратегічних цілей є визнання структури на міжнародній арені. Тому від моменту її створення постійно проводиться робота в цьому напрямку. У жовтні 2017 року Національній гвардії України було надано статус повноправного члена Міжнародної Асоціації сил жандармерії та поліції у статусі військової установи – FIER, на щорічному Саміті директорів та командувачів FIER, що проходив у місті Амман (Йорданія). Міжнародна Асоціація сил жандармерії та поліції у статусі військової установи – FIER – професійна міжнародна організація, яка об'єднує правоохоронні структури з військовим статусом по всьому світу та є потужною платформою для обміну досвідом з питань забезпечення громадської безпеки, протидії транснаціональної злочинності, тероризму, загрозам національній та міжнародній безпеці, а також формування спільної політики, спрямованої на забезпечення стабільності та безпеки міжнародному середовищі [5].

Слід відмітити, що НГУ активно співпрацює з жандармеріями іноземних країн. Так, в Івано-Франківську представники Національної гвардії України та Жандармерії Румунії презентували один із чотирьох проєктів, покликаних покращити ефективність підрозділів у спільній боротьбі з транскордонною злочинністю, збільшити рівень довіри населення прикордонних територій та поінформованість про діяльність цих структур. У проєкті під назвою «Зміцнення інституційного та технічного потенціалу підтримки спеціалізованих структур, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю», військова частина 1241, підрозділи якої дислоковані в Івано-Франківській і Чернівецькій областях, виступатиме керівником. Саме військова частина 1241 Західного оперативно-територіального об'єднання Національної гвардії України перемогла в листопаді минулого року у відкритому конкурсі на отримання понад 200 000 євро (близько 5,3 млн грн) від Європейського Союзу для реалізації чотирьох проєктів за тематикою «Запобігання та боротьба з організованою злочинністю, співпраця сил безпеки». Участь у проєктах дасть змогу закупити спеціальне обладнання та техніку (спеціальні автомобілі, квадроцикли, снігоходи, тепловізори, прилади нічного

бачення, навігаційні планшети, обладнання для психологічної підготовки та оцінки особового складу, який залучається до виконання завдань з ОГП, офісне обладнання, тощо). Крім того, у Нацгвардії вже триває робота щодо розширення географії можливих майбутніх проєктів. Наразі командуванням НГУ розглядається питання створення окремої військової частини, до складу якої планується включити окремий гірсько-патрульний підрозділ, у Закарпатській області [6].

Відповідно до ст. 6 Закону України "Про Національну гвардію України" військово-політичне та адміністративне керівництво Національною гвардією України здійснює Міністр внутрішніх справ України. Військово-політичне керівництво Національною гвардією України - це діяльність, спрямована на забезпечення реалізації державної політики у сфері діяльності Національної гвардії України, політичних та стратегічних цілей, принципів і напрямів її розвитку. Адміністративне керівництво Національною гвардією України - це діяльність, спрямована на всебічне забезпечення життєдіяльності Національної гвардії України, її функціонування та розвитку з метою виконання основних завдань державної політики у сфері її діяльності [4].

Згідно з частиною другою статті 12 Закону України "Про національну безпеку України" [7] до складу сектору безпеки і оборони входить також і Національна гвардія України, яка є військовим формуванням з правоохоронними функціями і діяльність якої спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України. Водночас, у рішенні Конституційного Суду України від 25 лютого 2009 року № 5-рп/2009 [8] зазначається, що системний аналіз положень Конституції України дає підстави вважати, що Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України мають окремі конституційні повноваження у сферах національної безпеки і оборони держави, але лише Президент України наділений конституційними повноваженнями здійснювати керівництво у цих сферах. Це означає, що Президент України, здійснюючи таке керівництво, спрямовує діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони держави, зокрема Збройних Сил України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, на реалізацію основ (засад), визначених у пункті 17 частини першої статті 92 Конституції України [9] та Законі України "Про національну безпеку України" [7].

Крім цього, в умовах особливого періоду, здійснення силами спеціальних операцій, до складу яких входять і підрозділи НГУ, заходів із протидії військовій агресії РФ щодо України та захисту суверенних територій нашої держави, керівництво військовими формуваннями, в т.ч. і Національною гвардією України, належить не до сфери внутрішніх справ, політику у якій згідно із законом формує Міністерство внутрішніх справ України, а до сфери національної безпеки та оборони. Тому у зв'язку з існуючими правовими колізіями постала необхідність внести відповідні зміни до законів України "Про національну безпеку України" [7] та "Про Національну гвардію України" [4].

29.08.2019 було подано законопроект про перепідпорядкування Національної гвардії України безпосередньо Президенту України, яким пропонується внести зміни до окремих положень законів України "Про національну безпеку України" [7] та "Про Національну гвардію України" [4] щодо чіткого визначення механізмів реалізації конституційних повноважень Президента України з керівництва діяльністю НГУ; призначення вищого керівного складу НГУ; порядку створення, реорганізації і ліквідації оперативно-територіальних об'єднань НГУ, їх органів військового управління, з'єднань, військових частин та інших структурних одиниць НГУ; порядку передислокації самостійних підрозділів НГУ; надано більше можливостей командувачу НГУ для прийняття рішень в організації поточної діяльності цього військового формування тощо.

Запропонований проект Закону України також дасть змогу: удосконалити та оптимізувати питання соціально-економічного забезпечення діяльності Національної гвардії України; оперативно розв'язувати проблеми військової, організаційної, кадрової та повсякденної службової діяльності НГУ; ефективно та у правовому полі використовувати засоби і сили НГУ за призначенням; осилити контроль Глави держави за станом дотримання прав та свобод людини і громадянина при виконанні Національною гвардією України покладених на неї завдань.

Проте є певні побоювання щодо перепідпорядкування НГУ безпосередньо Президенту України.

В світі можна нарахувати лише кілька країн, в яких жандармерії підпорядковані президентам. У Російській Федерації Росгвардію створили 2016 року на базі Внутрішніх військ МВС, сумнозвісних ОМОНів, які славилися жорстокістю щодо мітингувальників; СОБР та подібних їм. У Сполучених Штатах Америки війська Національної гвардії є частиною виконавчої влади, яку очолює президент. Утім, там має місце подвійне підпорядкування: і президентові, і губернаторам штатів — обраним посадовцям. У звичайному стані підрозділи національної гвардії перебувають у віданні губернаторів. Лише у виняткових випадках можлива так звана федералізація цих підрозділів та передача під пряме управління президента. В інших країнах найпоширенішим є подвійне підпорядкування. Для здійснення функцій охорони громадського порядку жандармерії підпорядковуються міністри внутрішніх справ, а для виконання завдань з оборони країни — міністри оборони. Така модель діє у Франції, Італії, Іспанії, Португалії, Туреччині та Нідерландах. Менш поширеною є практика підпорядкування жандармерії лише МВС, як, наприклад, у Білорусі, Молдові, Тунісі. Міністри оборони жандармерії підпорядковуються у Польщі, Аргентині й Марокко; уряду - в Йорданії. Серед наших сусідів жандармерій немає в Словаччині й Угорщині. При цьому в Угорщині експеримент із запровадження жандармерії мав місце в 2004–2008 роках, але провалився [3].

Є питання щодо підпорядкування НГУ президентові, а не міністру оборони. Але для особистого контролю над НГУ є причина - міністр оборони може в критичний момент відмовитися виконати незаконний наказ і не спрямує військових проти людей. А президент як верховний головнокомандувач зможе віддати наказ, не пов'язаний з обороною, наприклад, розігнати небажане мирне зібрання. Хоча у критичній ситуації, під час загрози національної безпеки, президентові можуть знадобитися персонально підпорядковані військові підрозділи з повноваженнями діяти проти мітингувальників.

Дуже часто НГУ використовується задля допомоги - конвоювати підсудних і засуджених, не вистачає патрульних поліцейських на вулицях, іноді потреба є чергування на кордоні під час на мирних зібрань тощо. У зв'язку із цим слід провести ревізію функцій і повноважень, розмежувати військові та поліцейські повноваження в мирний час.

Таким чином, практика прямого підпорядкування національної гвардії очільникові держави є, радше, винятком з правил. Як ми побачили, численні спроби перепідпорядкування жандармерії (НГУ) безпосередньо Президентам не завжди були успішними. Це залежить від багатьох факторів у конкретній державі.

Список бібліографічних посилань

1. Яремчук В. Д. Історія держави і права зарубіжних країн: універсальний довідник / В. Д. Яремчук. Львів : Видавництво «БОНА», 2015. 400 с.
2. Жандармерия. URL: <https://ru.wikipedia.org>.
3. Жандармерія Зеленського. URL: <https://rpr.org.ua/news/zhandarmeriia-zelens-koho/>.
4. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>.
5. Нацгвардія: міжнародне співробітництво. URL: https://icdngu.atavist.com/international_cooperation.
6. Національна гвардія і румунська Жандармерія спільно протидіятимуть транскордонній злочинності. URL: <https://ngu.gov.ua/ua/news/nacionalna-gvardiya-i-rumunska-zhandarmeriya-spilno-protidiyatimut-transkordonniy-zlochinnosti-video>.
7. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України "Про деякі питання здійснення керівництва у сферах національної безпеки і оборони" від 25 лютого 2009 року № 5-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-09#Text>.
9. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Одержано 13.11.2020